

Figuur 2: Uit: 'Geschiedenis van den polder Kal-lensoog' door Z.Y. van der Meer, 's-Gravenhage 1939.

In 1972 tenslotte werd het Zwanenwater verkocht aan de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten.

AGRARISCHE EXPLOITATIE

Vóór de definitieve bedijking van de Zijpe waren de kleine duinvalleien Hazekamer en Kiefteglop al in cultuur gebracht. De Ogerpolder had zeer te lijden gehad van de Allerheiligenvloed van 1570. Veel land was geruïneerd. De Ogers maakten daarom de kleinste bruikbare stukjes grond bouwrijp. Langzamerhand werden meerdere delen van de strandvlakte met de Zuidschinkel in gebruik genomen, vooral als weide- en hooiland. Pachters waren gerechtigd het rietgewas af te scheren. Vanaf 1808 mochten nog slechts schapen in het Zwanenwater geweid worden, waarschijnlijk in verband met verstui-vingsgevaar door overbeweiding.

In 1847 waren er plannen het Zwanenwater droog te leggen en er vruchtbaar bouw- en weiland van te maken. De plannen werden niet uitgevoerd omdat de grond te schraal bleek; maar ook waren er mensen die de gronden liever woest zagen liggen "en tot verblijfplaats en aardappelland ten behoeve van de arme bestedelingen op de gemeen-te Zijp" wilden bestemmen.

De Zijpers lieten vermoedelijk ook vee over de Zijpergrens in de vlakte grazen. Er zijn dus genoeg aanwijzingen voor de veronderstelling dat -door de nood gedwon-gen- alles wat bruikbaar was aan grond werd benut. Zo werden er zoden uit de duinen geslagen. Het 'zodenslaan' was eeuwenoud gebruik. De zoden dienden als mest en

ZWANENWATER

werden bovendien gebruikt bij het bouwen van woningen. Ook haalde men ruigte als aanvullend voedsel en ligmateriaal voor het vee. Duinbegroeiing werd daarnaast aangewend als brandstof en als materiaal voor de aanleg van omheiningen.

Toen de intensivering van de landbouw rond 1930 in het hele land op gang was gekomen, werd exploitatie ten behoeve van het agrarisch gebruik beëindigd. Niettemin werd ook na die tijd regelmatig riet gesneden en ruigte gehaald. Het maaien werd soms afgewisseld met het afbranden van de vegetatie. Op het terrein zijn slechts de verschralende landbouwmethoden, die in het huidige natuurbeheer veel toepassing vinden, toegepast.

DE JACHT

Eind 17e eeuw kreeg de strandvlakte betekenis voor de jacht. De duinen zijn van oudsher een jachtgebied bij uitstek geweest, mede door de verregaande bescherming die de jacht genoot. Tot 1795 hadden de heren van Callantsoog het uitsluitend jachtrecht. Het was gewone burgers en landbouwers dus verboden binnen de heerlijkheid te jagen, zelfs op eigen of gepachte grond. Voor huisdieren golden strenge bepalingen. Zo moesten van katten de oren worden afgesneden opdat deze vol zand zouden lopen bij het binnendringen van een konijnehol. Op stroperij rustte een absoluut verbod op straffe van een geldboete of lijfstraf.

De Franse bezetting had ook revolutionaire gevolgen voor de jacht. Het was ieder toegestaan op eigen of gepachte grond te jagen, te vogelen en te vissen. In die tijd waren er in de heerlijkheid Callantsoog Franse troepen gelegerd, die er danig huishielden. Goederen van de toch al arme bevolking werden gestolen en huizen geruïneerd. Het wild op de strandvlakte werd ook niet gespaard. Na de Franse tijd werden de heerlijke rechten weer hersteld.

Al van oudsher genoten twee diersoorten speciale bescherming: zwanen en konijnen. Zwanen golden als edele vogels. In de tijd dat er heerlijke rechten bestonden was er ook een recht van zwaandrift. Degene die dit recht bezat, mocht binnen een bepaald gebied als enige zwanen houden. Hij kon bovendien de inwoners beletten deze dieren te verjagen, te hinderen of te doden. In het huidige natuurreservaat Het Zwanenwater komen geen zwanen meer voor.

Het konijn werd beschermd ten behoeve van exploitatie door duinmeiers. Deze exploitatie op de strandvlakte duurde maar zo'n 40 jaar (vanaf 1680). De konijnen bleven niet in de nollen (duintjes), maar namen ook bezit van de Zijperzeedijk, die daardoor schade opliep. De Zijpers kwamen hiertegen in actie, waarbij de gemoederen vaak danig verhit raakten. Ze beschoten niet alleen de konijnen, maar ook de duinmeier met hagel. Ook kwam het regelmatig tot vechtpartijen op de Zijperdijk en de

nollen tussen de duinmeier en zijn helpers en de Zijpers. Het jaar 1722 bracht uiteindelijk een definitieve grensregeling met de Zijpe, waarbij bovendien werd bepaald dat de konijnen in het gebied zouden worden uitgeroeid. Ze berokkenden te veel schade aan duinen en dijken.

Het recht op vogelarij viel ook onder de jacht. De heerlijkheid bezat van oudsher al een grote vogelrijkdom en was ook in dit opzicht een voedselbron voor de bevolking van Callantsoog. De vogels werden gevangen door het dichttrekken met een 'lange lijn' van vlak op de bodem uitgestrekte netten, waarover voer was uitgestrooid. De vogelvanger zat zelf in een schuilhut. In de heerlijkheid werden ook eendekooien aangelegd. In 1967 creëerden de pachters van de jacht op het Bokkeneiland een rustplaats voor eenden door er hout te kappen.

Een voorbeeld van de intensieve jacht op roofvogels was die op arenden die ons land destijds op de trek frequenteerden. Zij werden in die dagen als zeer schadelijk voor het jachtveld beschouwd. Het

voornaamste 'veerwild' in de 17e en 18e eeuw was de patrijs. Fazanten waren zeldzamer. Om de fazantenstand op te voeren was er een fazanterie. Deze praktijk is in 1977 gestaakt. De drinkputten, destijds voor de fazanten gegraven, blijken een dermate interessante flora en fauna te herbergen, dat deze in stand worden gehouden.

ONGESCHONDEN GEBIED

Een gelukkige omstandigheid is dat in de loop der eeuwen het Zwanenwater steeds als één geheel in handen van particulieren is geweest. Hierdoor bleef het landschap voor versnippering bespaard en kreeg de wilde flora en fauna de kans zich te ontwikkelen. Bovendien werd het gebied reeds vanaf 1925 als natuurmonument beschouwd, hetgeen van positieve invloed op het beheer is geweest. Afgezien van de negatieve invloed van de jacht en de relatieve verwaarlozing gedurende de 15 jaar voorafgaand aan de laatste verkoop, is het gebied vrijwel ongeschonden gebleven.

Duinwater naar het Wildrijk

Rond het Zwanenwater liggen binnen een afstand van enkele kilometers drie mooie bosjes die het strakke winderige Noordhollandse polderland enigszins breken. Het Kooibos (15 ha), het Ananasbosje (10 ha) en het Wildrijk (18 ha) zijn alle drie bekend om hun rijke vogelstand en markante flora-elementen. Het Wildrijk wordt beheerd door het Noordhollands Landschap.

door JEROEN VAN WETTEN

Sinds de polderpeilverlagingen zijn tientallen jaren geleden zijn begonnen, is het Wildrijk langzaam steeds droger geworden. Dit werd door boswachter P. Scheringa met lede ogen aangezien en uiteindelijk werd besloten om door middel van stutten, greppels en een pomp een kunstmatig hoge waterstand in het Wildrijk te creëren. Dit had echter als nadeel dat vervuild water uit de omliggende polders het natuurgebied ingepompt moest worden. De uitbreiding van de bollenkultuur ten koste van de veeteelt zorgde voor een snel verslechterende kwaliteit van dit water.

Teneinde een vervanging te vinden voor dit vervuilde water werd het lumineuze "Wildrijk Project" gelanceerd. Door drie studenten van de HTS uit Alkmaar werd als afstudeerproject bekeken hoe het overvloedig uit de duinen sijpelende water hiervoor kon worden aangewend.

Op het kaartje is te zien hoe d.m.v. enkele eenvoudige duikers, dammen, sifons en een pomp verschillende duinrellen, die aan de oostrand van het Zwanenwater ontspringen, met elkaar verbonden kunnen worden tot een stromend geheel van ± 1600 m.

Door het meeste werk uit te

voeren met vrijwilligers kunnen de kosten rond de fl. 30.000,- worden gehouden. 75% van de kosten zullen worden gesubsidieerd door de Provincie in het kader van de Nota "Ecologisch Landschapsbeheer".

In de toekomst zal het klare duinwater niet meer na enige meters verdwijnen in de soep van kwik, fosfaat en nitraat, maar zal het zijn heilzame werking tot in het Wildrijk kunnen uitstrekken.

Informatie: P. Scheringa
Zeeweg 2
St. Maartensvlotbrug.

